

Hoe netwerkmonopolies in energie breken?

Ivan Van de Cloot
Hoofdeconoom
Itinera Institute

Basisregel van de kunst van het onderhandelen is dat de tegenpartij niet van de onderhandelingstafel weggaat met het gevoel het onderspit te hebben moeten delven. In elk geval lijkt de top van GDF Suez heel goed onderhandeld te hebben met de federale regering.

Hoe netwerkmonopolies in energie breken?

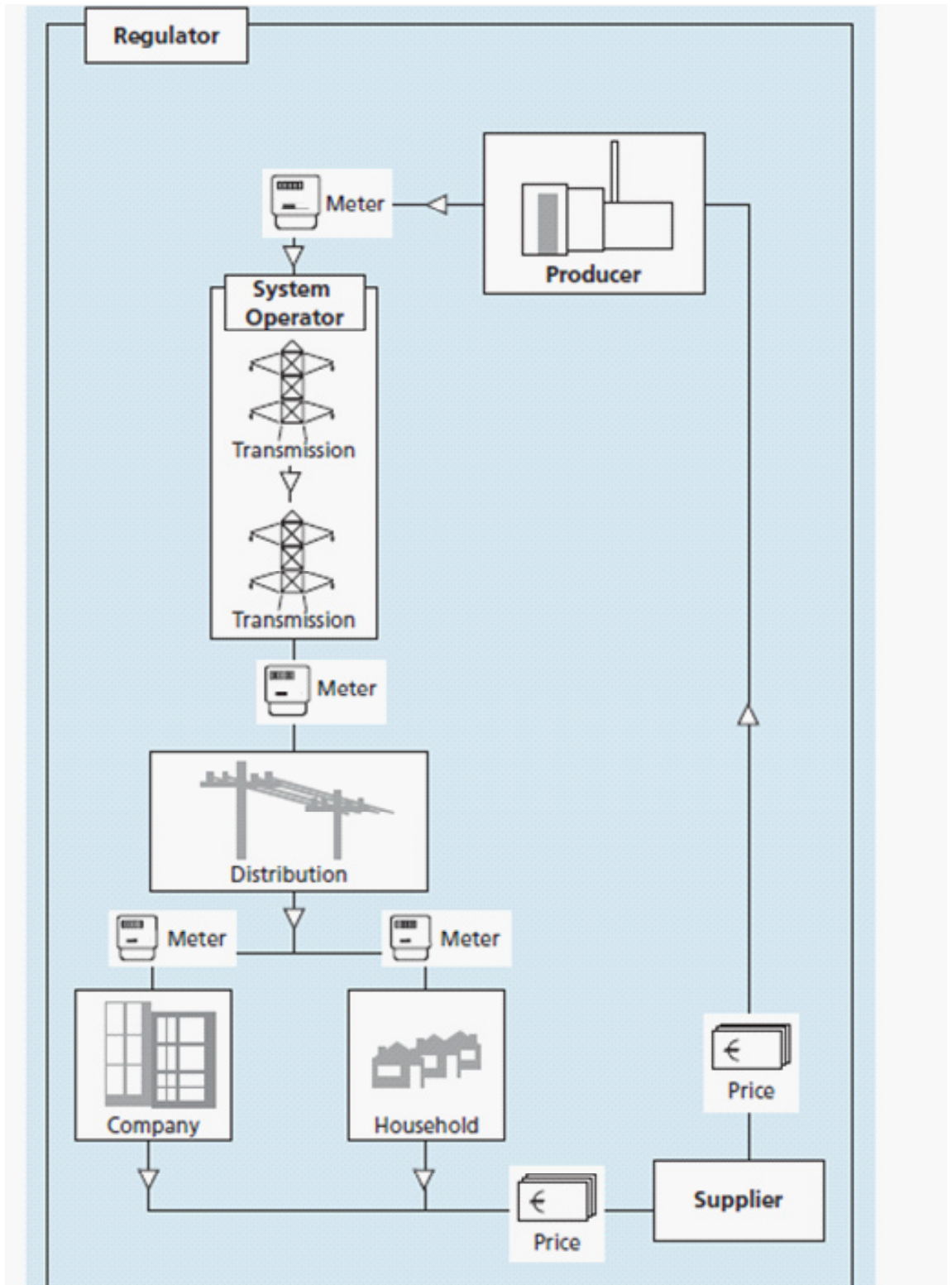
“Minimumvereiste is dat we een regering hebben die ervan overtuigd is dat evenwichtige concurrentie cruciaal is voor een echt energiebeleid.”

De minister geeft met zoveel woorden toe dat hij met dit akkoord eigenlijk afziet van de ambitie om concurrentie op de elektriciteitsmarkt te realiseren (De Morgen, 24-10-2009). De belangrijkste vraag die zich de volgende maanden stelt, is of de Europese Commissie akkoord gaat met het feit dat de Belgische regering forfait geeft inzake de liberalisering van de energiemarkt. Nochtans hadden we ooit wel de ambitie om komaf te maken met de monopolistische toestanden op die sleutelmarkt van de economie. Wat was er dan nodig om de oude monopolies te breken?

Vroeger gingen economen ervan uit dat alle sectoren die gekenmerkt werden door netwerken natuurlijke monopolies vormden. Het is immers niet efficiënt om in de dorpstraat twee kabels naast elkaar te leggen van twee verschillende maatschappijen. In de jaren 1990 stapte men echter af van de idee van geïntegreerde bedrijven die verantwoordelijk waren van opwekking van elektriciteit in de centrale tot het stopcontact bij de finale klant. Door de sector op te splitsen in de basisactiviteiten namelijk productie, transmissie, distributie en levering hoopte men wel degelijk de baten van de vrije concurrentie aan te boren in een markt die men vroeger als natuurlijk monopolie beschouwde (zie figuur 1). In België was het echter van meet af aan duidelijk dat dit opzet minder kans op slagen had dan in landen zoals het Verenigd Koninkrijk waar de liberalisering van de elektriciteitsmarkt wel degelijk enorme baten heeft opgeleverd voor de consumenten.

Hoe netwerkmonopolies in energie breken?

Figuur 1: Schematische voorstelling van de elektriciteitsmarkt na liberalisering

Hoe netwerkmonopolies in energie breken?

De liberalisering in het Verenigd Koninkrijk

In het Verenigd Koninkrijk was het startpunt in de energiemarkt een publiek monopolie wat veel meer hefboomen gaf aan de overheid om bij de privatisering werkelijk de voorwaarden voor effectieve concurrentie te bewerkstelligen. Het publieke monopolie werd immers opgesplitst in een volledig losstaand transmissiebedrijf, twee private producenten en Nuclear Electric wat de kerncentrales bevatte en in overheidshanden bleef. Daarnaast waren er regionale leveranciers die het distributienetwerk beheerden. Door deze opsplitsing kon de concurrentie maximaal zijn werk doen terwijl de netwerkelementen degelijk gereguleerd werden door een regulator met tanden die kostenbesparingen afdwong. En of men het nu horen wil of niet, kostenbesparingen betekenen voor oude monopolies vaak dat blijkt dat hetzelfde werk met veel minder mensen kan verricht worden. Confronteren we dit met de Belgische praktijk waarbij de overheid het energiebeleid ondergeschikt lijkt te maken aan het spijzen van de staatskas dan is het uiteraard niet verwonderlijk dat concurrentie op onze energiemarkt weinig kans krijgt.

De Belgische paradox

De Belgische paradox is dat hier ooit de voorwaarden bestaan hebben voor een levenskrachtige vrije energiemarkt toen de elektrische centrales van Ebes, Intercom en Unerg met elkaar in competitie waren, maar dat de overheid toeliet dat deze zich in 1990 verenigden tot Electrabel. Keer op keer blijkt het beleid de droom te kopen dat het algemeen belang verzoenbaar is met het vormen van een prestigieuze machtsgroep om achteraf vast te stellen dat deze in buitenlandse handen overgaat en dat de Belgische consument of het nu bedrijven of particulieren zijn, het kind van de rekening vormt. Te vaak is onze bevolking het slachtoffer van de overmoed van sommigen. Wanneer gaan we eindelijk inzien dat als buitenlandse regeringen zoals die van Sarkozy vooral machtspelletjes spelen door het koesteren van hun nationale kampioenen, de beste verdedigingsstrategie van een klein land als België er niet in bestaat om eigen kampioenen proberen te promoten, maar de belangen van de consument-burger op de eerste rij te plaatsen.

Tabel 1: Marktaandelen elektriciteitsproductie (2005)

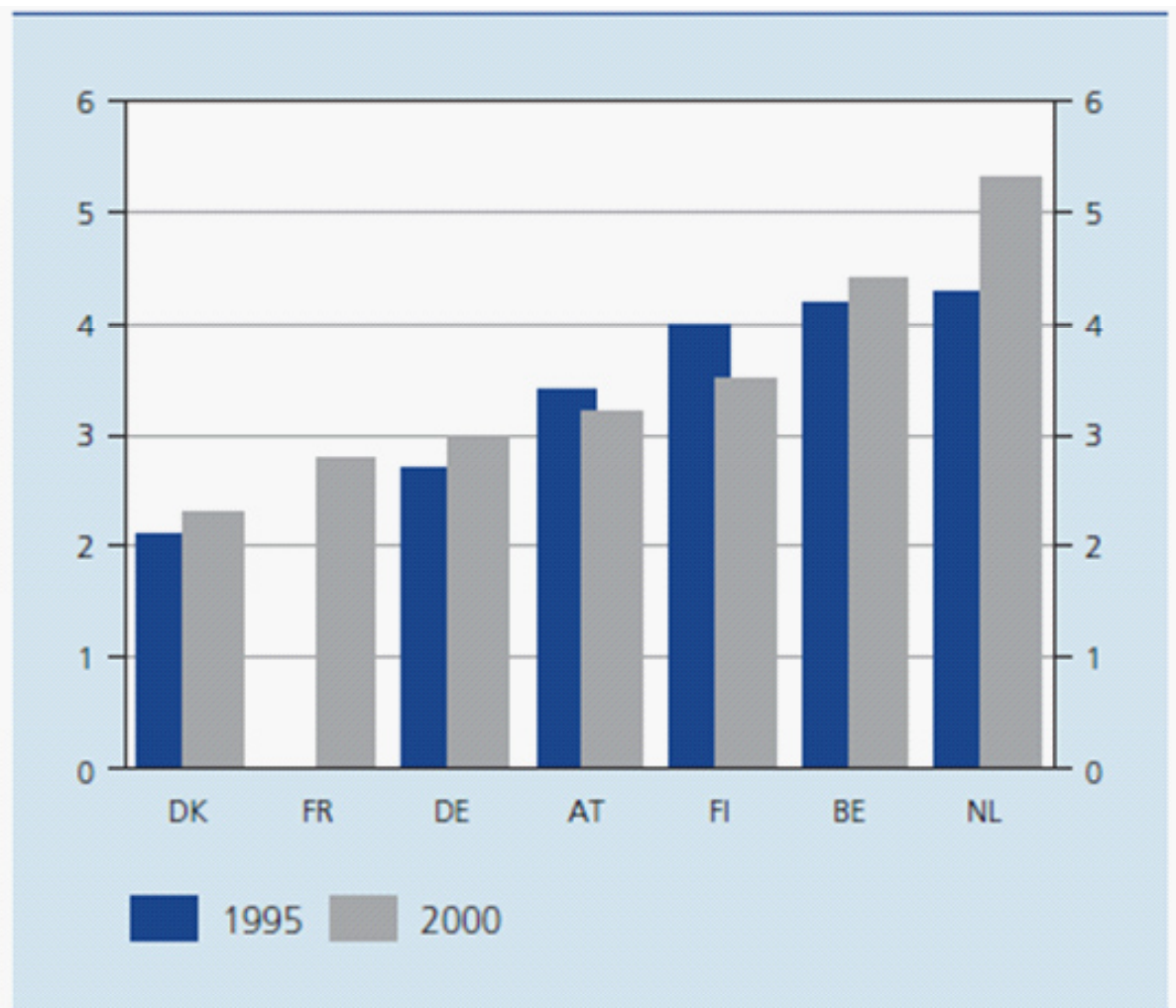
	Grootste producent	Top 3 producenten
Oostenrijk	45	75
België	85	95
Frankrijk	85	95
Duitsland	30	70
Italië	55	75
Spanje	40	80
VK	20	40
Nederland	25	65
Denemarken, Finland, Zweden en Noorwegen	15	40

Bron: EC

Hoe netwerkmonopolies in energie breken?

Als we die strategische keuze gemaakt hebben, dan komt het er uiteraard nog op aan om ervoor te zorgen dat de bekwaamste mensen ingezet worden om naar dat doel toe te werken. De regering heeft veel meer macht inzake energie dan ze zelf beweert. Voorwaarde is wel dat ze een strategie ontwikkelt en niet steeds zichzelf de instrumenten ontnemt die men nodig heeft. Het is werkelijk onbegrijpbaar hoe vaak in dit land beleidsmensen zich al in eigen voet hebben geschoten door de macht van de Commissie voor de Regulering van Elektriciteit en Gas (CREG) te beknotten. Blijkbaar dringt het maar niet door dat werkelijke concurrentie in de energiemarkt alleen mogelijk is door een sterke regulator met tanden. Als we aan de ene kant geplaagd worden door beleidsmensen die onterecht in de naam van de liberalisering de regulator verzwakken, eerder dan versterken en aan de andere kant manifeste onwil ervaren om te accepteren dat enkel effectieve concurrentie de belangen van de consument dient, dan zitten we inderdaad in een patstelling. Een patstelling die echter onze ondernemingen zuur kan opbreken: we kunnen alleen maar vaststellen dat energie in de productiekosten van de Belgische grootverbruikers meer doorweegt dan in andere landen (figuur 2).

Figuur 2: Aandeel van energie in de productiekosten van de industrie

Hoe netwerkmonopolies in energie breken?

Het huidige akkoord slaat enkel op de drie oudste kerncentrales. Er is dus nog een kleine kans dat de elektriciteitsmarkt niet volledig op slot gaat. Minimumvereiste daarvoor is wel dat we dan een regering hebben die ervan overtuigd is dat evenwichtige concurrentie de sleutel is tot een echt energiebeleid.

Ivan Van de Cloot

Hoofdeconoom Itinera Institute,
een onafhankelijke denktank
voor duurzame economische groei en
sociale bescherming